

WYCHOWAWCZE ZNACZENIE OBRZĘDOWOŚCI INSPIROWANE MYŚLĄ I DZIAŁALNOŚCIĄ PEDAGOGICZNĄ BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF RITUALS INSPIRED THOUGHT AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF BLESSED EDMUND BOJANOWSKI

Katarzyna Braun^{1(A,B,C,D,E,F)}

¹Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Polska
¹John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

Braun, K. (2020). Wychowawcze znaczenie obrzędowości inspirowane myślą i działalnością pedagogiczną bł. Edmunda Bojanowskiego/
Braun, K. (2020). The educational significance of rituals inspired thought and pedagogical activity of blessed Edmund Bojanowski, *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 14(3), 15-26. <https://doi.org/1029316/rs/127215>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest obrzędowości, która w głównym nurcie życia często bywa pomijana. Można jednak zadać pytanie – czy mamy świadomość jaka wartość wychowawcza tkwi w obrzędowości. Na pewno miał tego pełną świadomość bł. Edmund Bojanowski, który w opracowanych przez siebie materiałach pozostawił nam wiele wskazówek jak z obrzędowości czynić środek wychowawczy. Celem artykułu będzie przypomnienie jak ważne miejsce w procesie wychowania zajmuje obrzędowość. Tekst składa się z trzech części. W pierwszej znajduje się analiza zjawiska obrzędowości, zaprezentowana jest jego typologia oraz funkcje. Druga poświęcona jest procesowi wychowania i wskazaniu elementów, w których możemy mówić o obrzędowości. Trzecią częścią stanowi wskazanie dziedzin wychowania, w których obrzędowość może odgrywać szczególną rolę. Zakończeniem artykułu jest wskazanie zasad wychowania, które mogą warunkować wychowawczą wartość obrzędów.

Materiał i metody. Materiały źródłowe – kompendium Edmunda Bojanowskiego. Analiza dokumentów.

Wyniki. Ukazanie wychowawczego znaczenia udziału dzieci i młodzieży w obrzędach.

Wnioski. Wskazanie zasad wychowania, które mogą warunkować wychowawczą wartość obrzędów.

Słowa kluczowe: wychowanie, obrzędowość, bł. Edmund Bojanowski

Summary

The purpose of this article will be to remind you how important rituals occupy in the process of education. The text consists of three parts. The first one analyzes the rituals phenomenon, presents its typology and functions. The second part is devoted to the process of upbringing and pointing out the elements in which we can talk about rituals. The third part is an indication of the areas of education in which rituals can play a special role. The end of the article is to indicate the principles of upbringing, which may condition the educational value of rites.

Material and methods. Source materials – compendium of Edmund Bojanowski. Document analysis.

Results. Showing the educational significance of the participation of children and youth in rites.

Conclusions. Indication of the rules of upbringing, which may condition the educational value of rites.

Keywords: education, rituals, blessed Edmund Bojanowski.

Tabela/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 16

Otrzymano/Submitted:
03.06.2020

Zaakceptowano/Accepted:
03.09.2020

Adres korespondencyjny: Katarzyna Braun, Katedra Historii Wychowania, Opieki i Pedagogiki Społecznej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska; e-mail: kbrown@kul.pl, <http://orcid.org/0000-0001-7508-7719>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Katarzyna Braun

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

We współczesnym języku, poza obrzędowością harcerską, rzadko spotykamy się z określeniem „obrzędowość”. W potocznym języku zostało ono zastąpione między innymi takimi terminami jak: świętowanie, celebrowanie czy obyczaj. Jednakże obserwując życie społeczne, religijne, rodzinne możemy stwierdzić, że obrzędowość jest w nim obecna i ujmuje swoim bogactwem. Można jedynie zadać pytanie – czy mamy świadomość jak wielka wartość wychowawcza tkwi w obrzędowości?

Na pewno miał tego pełną świadomość bł. Edmund Bojanowski, który w opracowanych przez siebie materiałach pozostawił nam wiele wskazówek jak z obrzędowości czynić środek wychowawczy.

Celem niniejszego artykułu będzie przypomnienie jak ważne miejsce w procesie wychowania zajmuje obrzędowość. Tekst będzie się składał z trzech części. W pierwszej zostanie dokonana analiza zjawiska obrzędowości, zaprezentowana zostanie jego typologia oraz funkcje. Druga część poświęcona zostanie procesowi wychowania i wskazaniu elementów, w których możemy mówić o obrzędowości. Trzecia część będzie wskazaniem tych obszarów wychowania, w których obrzędowość może odgrywać szczególną rolę.

Obrzędowość – definicja, typologia i funkcje

Chcąc przyjrzeć się wychowawczej funkcji obrzędowości warto najpierw dookreślić czym ona w swej istocie jest, poznać jej typologię i funkcje. Obrzęd, według Słownika Języka Polskiego PWN, to „utrwalone w tradycji, często określone przepisami, czynności i praktyki o znaczeniu symbolicznym, towarzyszące jakiejś uroczystości” (SJP, 2020). W literaturze można znaleźć wiele definicji obrzędu, obrzędowości. Pojęcie to określane jest z perspektywy wielu dyscyplin naukowych, które przypisują im różne znaczenia i funkcje. Na potrzeby niniejszej analizy przedstawione zostaną tylko niektóre z nich.

Zofia Staszczak, etnolog, obrzędy określa jako indywidualne i zbiorowe działania podejmowane publicznie, bardzo uroczyste z racji ich sensu wypadkowego / pośredniego (dla mobilizującej lub obronnej ekspresji i integracji grupy) niż frontalnego (dla praktycznych rezultatów). Integracja grupy, dla której obrzęd jest istotny, w sposób pośredni może być rozumiana dualistycznie: jako rezultat stosowania reguł wyraźnie racjonalnych, porządkowych, co ma sens bardziej praktyczny (im bardziej ma to sens praktyczny, tym mniej całe działanie jest obrzędem), a także jako rezultat wprowadzenia elementów symboliki świeckiej, a nawet odniesień magicznych czy religijnych, co ma sens bardziej ekspresywny (im bardziej ma to sens ekspresywny, tym bardziej całe działanie jest obrzędem). Można powiedzieć, że obrzęd (prawie) zawsze odnosi się

Introducion

In modern language, apart from scouting observances, we rarely come across the term “observances”. In colloquial language, it has been replaced by such terms as: celebration or custom. However, observing the social, religious and family life, we can say that observances are present in it and are enchanting with their richness. One can only ask a question – are we aware of the great educational value of observances?

Edmund Bojanowski was surely fully aware of that, in the materials he prepared he left us many tips on how to make observances an educational measure.

The purpose of this article is to remind you of the importance of observances in the process of education. The text will consist of three parts. In the first, the phenomenon of observances will be analyzed, its typology and functions will be presented. The second part will be devoted to the process of education and indicating the elements in which we can talk about observances. The third part will be an indication of those areas of education in which observances may play a special role.

Observances – definition, typology and functions

If you want to look at the educational function of observances, it is worth first specifying what it is in their essence, getting to know its typology and functions. The rite, according to the PWN Dictionary of the Polish Language, is “established in tradition, often defined by regulations, activities and practices of symbolic significance, accompanying a celebration” (SJP, 2020). There are many definitions of rite and observances in the literature. This concept is defined from the perspective of many scientific disciplines, which assign them different meanings and functions. For the purposes of this analysis, only some of them will be presented.

Zofia Staszczak, an ethnologist, defines rites as individual and collective actions undertaken in public, very solemnly due to their accidental / indirect sense (for the mobilizing or defensive expression and integration of the group) rather than frontal (for practical results). The integration of the group for which the rite is essential can indirectly be understood dualistically: as a result of the application of clearly rational, ordinal rules, which makes a more practical sense (the more practical it makes, the less the whole action is a rite), and also as the result of introducing elements of secular symbolism, and even magical or religious references, which has a more expressive sense (the more expressive it has, the more the whole action is a rite). It can be said that the rite

do pojęć mistycznych, ale nie można go utożsamiać wyłącznie z magią lub religią (Staszczak, 1987, s. 257, za Trukszyn, 2020). W tym wymiarze uczestnictwo w obrzędach może stanowić element kształtowania przynależności do konkretnej grupy religijnej, społecznej czy lokalnej.

Z perspektywy folklorysty, Juliana Krzyżanowskiego obrzędy to ceremonie związane z kultem, są to zbiory określonych i zachowanych przez tradycję czynności, gestów i słów, będących stroną zewnętrzną uroczystości wierzeniowych i aktów społeczno-prawnych. Strona zewnętrzna pielęgnowana i przekazywana przez lata możliwie wiernie z pokolenia na pokolenie uległa najmniejszym zmianom, podczas gdy dziś coraz trudniej już jest dokładnie odkryć, co dany składnik obrzędu oznaczał, jakim celem dawniej służył, przed czym chronił lub o co błagał bóstwo czy duchy przodków. Następujące w ciągu wieków religie i kultury z racji potrzeb przejmowały część starych form dostosowując je do nowych wymagań człowieka, stąd w naszych obrzędach ludowych znajdujemy wpływy nawet religii antycznych (Krzyżanowski, 1965). Także współcześnie ukazywanie dawnych tradycyjnych obrzędów może pomóc lepiej zrozumieć znaczenie wielu symboli, historii własnego narodu lub regionu. Wymaga to jednak pogłębionej refleksji i wysiłku dotarcia do znaczenia poszczególnych słów i gestów.

W socjologicznym ujęciu obrzędy to „względnie stałe, o określonym ceremonialne sposoby zewnętrznych zachowań poszczególnych grup społecznych w określonych warunkach społeczno-historycznych, związanych głównie z najważniejszymi momentami w życiu jednostki i życiu społecznym” (Pełka, 1989, s. 130). W tym znaczeniu na plan pierwszy wysuwa się aspekt wspólnototwórczy, wzmacniający poczucie przynależności do danej grupy społecznej, religijnej czy narodowej.

Po prezentacji tych kilku definicji można przyjąć, że obrzęd, to zbiór czynności i praktyk wpisanych w jakąś uroczystość, zarówno rodzinną, społeczną, polityczną jak i religijną. Może mieć wielorakie znaczenie w życiu osób i całych wspólnot oraz pełnić różne funkcje.

W pedagogice pojęcie obrzędowości nie jest powszechnie analizowane. Wyrazem tego, może być choćby brak tego hasła w słownikach i encyklopediach pedagogicznych. W Encyklopedii Pedagogicznej XXI wieku znajdujemy hasło rytuał. Chcąc przybliżyć pojęcie obrzędowości na gruncie pedagogiki warto oprzeć się na jego rozumieniu.

Rytuał odnosi się do „społecznie unormowanych zachowań zbiorowych, które nie prowadzą do pojawienia się uprzedmiotowionych wytworów lub do zmiany istniejących sytuacji, lecz do ich symbolicznego przedstawienia” (Sztumski, 2006, s. 567). Zatem można przyjąć, że rytuał jest pojęciem znaczeniowo węższym od obrzędowości. Rytuały dotyczące przeżywania różnych uroczystości składają się na obrzędy.

(almost) always refers to mystical concepts, but it cannot be identified only with magic or religion (Staszczak, 1987, p. 257, after Trukszyn, 2020). In this dimension, participation in rites may be an element of shaping belonging to a specific religious, social or local group.

From the perspective of Julian Krzyżanowski, a folklorist, rites are ceremonies related to cult, they are collections of activities, gestures and words defined and preserved by tradition, which are the external side of religious ceremonies and social and legal acts. The outer side, cared for and passed on for years as faithfully as possible from generation to generation, has undergone the slightest changes, while today it is more and more difficult to discover exactly what a given component of the rite meant, what purposes it used to serve, from what it protected or begged the deity or the spirits of ancestors. The religions and cultures that followed over the centuries, due to their needs, took over some of the old forms, adjusting them to the new requirements of man, so in our folk rites we find the influence of even ancient religions (Krzyżanowski, 1965). Presenting the old traditional rites also today can help to better understand the meaning of many symbols, the history of one's own nation or region. However, it requires in-depth reflection and effort to find the meaning of individual words and gestures.

In sociological terms, rites are “relatively constant, with a specific ceremonial methods of external behavior of individual social groups in specific socio-historical conditions, related mainly to the most important moments in the life of an individual and social life” (Pełka, 1989, p. 130). In this sense, the first aspect is the community-forming aspect, strengthening the sense of belonging to a given social, religious or national group.

After presenting these few definitions, it can be assumed that a rite is a set of activities and practices included in a family, social, political and religious celebration. It can have multiple meanings in the lives of individuals and entire communities and fulfill various functions.

In pedagogy, the concept of observances is not commonly analyzed. An expression of this may be the lack of this entry in pedagogical dictionaries and encyclopedias. In the Pedagogical Encyclopedia of the 21st century we find the entry ritual. If you want to introduce the concept of observances based on pedagogy, it is worth relying on its understanding.

The ritual refers to “socially regulated collective behavior that does not lead to the appearance of objectified products or to a change in existing situations, but to their symbolic representation” (Sztumski, 2006, p. 567). Thus, it can be assumed that ritual is a concept narrower in meaning than observances. The rituals of experiencing various celebrations make up the rites.

Collecting the above terms, it can be concluded that a rite is a set of activities and practices rooted

Zbierając powyższe określenia można stwierdzić, że obrzęd stanowi zespół czynności i praktyk zakorzenionych w tradycji, mający zwykle znaczenie symboliczne, będący istotną częścią różnych uroczystości, charakterystycznych dla danej społeczności. Obrzęd tłumaczył, oswajał, przybliżał i wprowadzał w zjawiska zachodzące w życiu religijnym, społecznym i przyrodniczym (Trukszyn, 2020). Na obrzędy składają się liczne rytuały normujące sposoby postępowania w określonych sytuacjach.

Z tak określonego zjawiska obrzędowości wynika jego potencjał w wielu obszarach. Obrzędy mogą spełniać wiele funkcji: wyrażać symboliczne poczucie wspólnoty (więzi) w rodzinie, narodzie, grupie towarzyskiej, zakładzie pracy, w grupach lokalnych (wieś, miasto) i regionalnych; stanowić kulturowe instrumenty socjalizacji (przystosowania się) jednostki lub mniejszej zbiorowości do większej zbiorowości; być trwałymi łącznikami między tradycją a nowoczesnością, wpływać na ciągłość kultury danego narodu; zaspokajać wiele różnorodnych potrzeb psychologicznych społecznych, np. dostarczać wzruszeń emocjonalnych, utrzymywać wspomnienia z przeszłości (Pełka, 1989, za Trukszyn 2020). W związku z tym można przyjąć, że obrzędy mogą się wpisywać w proces intencjonalnego procesu wychowania – poprzez zaspakajanie potrzeb (m.in. bezpieczeństwa, poczucia przynależności), przekaz wiedzy, wartości, wzorców zachowań.

Dopełnieniem rozważań nad obrzędowością będzie prezentacja ich typologii. Podstawowa klasyfikacja obrzędów dzieli je ze względu na światopogląd na świeckie i religijne.

Inny ze sposobów klasyfikacji obrzędów opiera się na tzw. zasadzie obrzędów przejścia, czyli pojmowania ich jako znaczących wydarzeń zachodzących w życiu człowieka. Według tej koncepcji, którą prezentuje Alicja Trukszyn, istnieją cztery podstawowe typy obrzędów:

1. „Obrzędy inicjacyjne – posiadające ścisły związek z wydarzeniami wejścia czy wprowadzenia jednostki do jakiegoś kręgu wspólnotowego tym samym uzyskania przez nią określonego statusu społecznego oraz związanych z tym praw i obowiązków. Do obrzędów tego typu zaliczane są: postrzyżyny, powitanie niemowlęcia w społeczności i nadanie mu imienia (obrzęd świecki), przyjęcie sakramentu chrztu czy bierzmowania względnie sakramentu święceń kapłańskich (obrzęd religijny), uroczyste rozpoczęcie nauki czy studiów wyższych, uzyskanie pełnoletniości, podjęcie służby wojskowej (przysięga wojskowa), zawarcie związku małżeńskiego itd.
2. Obrzędy afirmacyjne – posiadające ścisły związek ze zjawiskami afirmacji jednostek zbiorowości społecznej. Stanowią one oprawę takich wydarzeń w życiu ludzi, jak: uroczyste obchody jubileuszy długoletniego pożycia małżeńskiego czy długoletniej pracy zawo-

in tradition, usually having a symbolic meaning, being an important part of various ceremonies, characteristic for a given community. The rite explained, familiarized, introduced and introduced the phenomena occurring in religious, social and natural life (Trukszyn, 2020). The rites consist of numerous rituals that regulate the ways of proceeding in specific situations.

The phenomenon of observances defined in this way shows its potential in many areas. Rites can fulfill many functions: they express a symbolic sense of community (bonds) in a family, nation, social group, workplace, in local (village, city) and regional groups; constitute cultural instruments of socialization (adaptation) of an individual or a smaller community to a larger community; be permanent links between tradition and modernity, influence the continuity of the culture of a given nation; satisfy many various psychological social needs, e.g. provide emotional emotions, record memories from the past (Pełka, 1989, after Trukszyn 2020). Therefore, it can be assumed that the rites can be part of the intentional process of upbringing – by satisfying the needs (e.g. safety, sense of belonging), transferring knowledge, values, and behavior patterns.

The presentation of their typology will complement the deliberations on observances. The basic classification of rites divides them according to the worldview into secular and religious.

Another method of classifying rites is based on the so-called the principle of the rites of passage, that is, understanding them as significant events in human life. According to this concept presented by Alicja Trukszyn, there are four basic types of rites:

1. „Rites of initiation – closely related to the events of entry or introduction of an individual to a community circle, thereby obtaining a certain social status by him and the rights and obligations associated with it. Rites of this type include: haircut, welcoming an infant to the community and giving him a name (secular rite), receiving the sacrament of baptism or confirmation or ordination (religious rite), solemn start of education or higher studies, reaching the age of majority, taking up military service (military oath), getting married, etc.
2. Affirmation rites – closely related to the phenomena of affirmation of units of a social community. They are the setting for such events in people's lives as: solemn celebrations of the jubilees of long-term marriage or long-term work, solemn celebrations of some birthdays, ceremonial presentation of state decorations as well as all kinds of awards and distinctions, etc. These are secular rites. For example, the Holy Mass will be a religious rite.
3. The rites of coexistence are of an eminently family-social, and play-recreational character. They include all kinds of family and social

dowej, uroczyste obchody niektórych rocznic urodzin, uroczyste wręczanie odznaczeń państwowych a także wszelkiego rodzaju nagród i wyróżnień itd. Są to obrzędy świeckie. Religijnym obrzędem będzie np. Msza Święta.

3. Obrzędy współżycia posiadają wybitnie rodzinno-towarzyski i zabawowo-rekreacyjny charakter. Należą do nich wszelkiego rodzaju okolicznościowe imprezy rodzinne i towarzyskie organizowane z okazji świąt i rocznic wspólnotowych (rodziny, profesjonalnych, państwowych).
4. Obrzędy izolacyjne, to te, które mają ścisły związek z wydarzeniami wyjścia czy wyprowadzenia jednostki z jakiejś zbiorowości. Do obrzędów tego typu zaliczamy: uroczyste pożegnanie ze szkołą czy wyższą uczelnią, pożegnanie z zakładem pracy i przejście na emeryturę (obrzęd świecki), pożegnanie zmarłego członka społeczności (tzw. obrzęd pogrzebowo-religijny) itp.” (Trukszyn, <http://www.wdk-kielce.pl/index.php?id1=244&id2=245&id3=275&language=pl>, 2020).

Znaczenie obrzędów i ich wychowawczą funkcję dostrzegał i promował w czasie swojej pracy wychowawczej już wcześniej, w XIX wieku bł. Edmund Bojanowski. Obrzędy stanowiły jeden z elementów systemu wychowania, który możemy odczytać w zarówno w pismach Bojanowskiego, jak również w realizowanym do czasów współczesnych Jego Dziele prowadzonym przez siostry słuźebniczki¹.

W swojej bogatej spuściźnie zostawił podział na obrzędy: światowe, pobożne i domowe. Światowe były widocznym odbiciem życia społecznego, często nosiły znamię zabaw; pobożne miały charakter bardziej liryczny, były zakorzenione w modlitwie; domowe zaś były związane z życiem, pracą, stanowiły uświęcenie ważniejszych chwil życia rodzinnego (Opiela, 2016). Odnosząc do siebie zaproponowane dwie typologie obrzędów można przyjąć, że obydwie ujmują całość zjawiska przyjmując jednak inne kryterium. W typologii Alicji Turkszyn wiodącym kryterium jest rodzaj sytuacji życiowej, do której się odnoszą, natomiast Bojanowski jako podstawową zasadę podziału przyjął zakres wydarzenia które obrzęd celebrowuje. Zarówno jedna, jak i druga typologia pokazują nam, że obrzędy towarzyszą człowiekowi od narodzenia do śmierci w czasie świętowania, odpoczynku i pracy, mogą mieć charakter zarówno religijny jak i świecki.

Analizując propozycje programu wychowawczego przygotowanego dla Ochronek przez bł. Edmunda

events organized when during holidays and anniversaries (family, professional, state).

4. Isolation rites are those that are closely related to the events of exodus or exodus from a community. The type of rites includes: a solemn farewell to a school or university, farewell to the workplace and retirement (a secular rite), farewell to a deceased member of the community (the so-called funeral and religious rite), etc.” (Trukszyn, <http://www.wdk-kielce.pl/index.php?id1=244&id2=245&id3=275&language=pl>, 2020).

The importance of the rites and their educational function was noticed and promoted during his educational work earlier, in the nineteenth century by Bl. Edmund Bojanowski. The rites were one of the elements of the upbringing system, which we can read both in Bojanowski's writings and in his Work conducted by the maid sisters.¹

In his rich legacy, he left the division into rites: worldly, pious and domestic. The worlds were a visible reflection of social life, often bearing the mark of games; the pious were more lyrical, rooted in prayer; while home were connected with life and work, they sanctified more important moments of family life (Opiela, 2016). Relating the proposed two typologies of rites to each other, it can be assumed that they both capture the whole phenomenon while adopting a different criterion. In the typology of Alicja Turkszyn, the leading criterion is the type of life situation to which they relate, while Bojanowski adopted the scope of the event celebrated by the rite as the basic principle of division. Both the first and the second typologies show us that rites accompany a person from birth to death during celebration, rest and work, and can be both religious and secular.

Analyzing the proposals of the educational program prepared for the Nurseries by Bl. Edmund Bojanowski, we can see in him basing on what a person lives – the seasons of the year, in which the liturgical year is also inscribed, and thus all the events that make up experiencing both what the calendar seasons and the year bring to us. liturgical. Hence, Bojanowski's educational proposal is so rich in numerous rites – both secular and liturgical; festive and everyday

Rites have always accompanied man and are inseparable activities and practices in the field of family, religious and secular celebrations. The rite is therefore a cultural and social phenomenon because it is created by people. It performs many functions, both in the life of each person and a specific community: it brings the individual closer to the community and the ideals and values associated

¹ Na potrzeby tego tekstu nie ma możliwości zaprezentowania wszystkich założeń programu wychowawczego bł. Edmunda Bojanowskiego, jednakże warto podkreślić, że siostry słuźebniczki nieustannie pracują nad ponownym odczytaniem myśli Błogosławionego oraz realizowaniem jej w licznych instytucjach z uwzględnieniem zmieniających się warunków społecznych. Wyrazem tego mogą być liczne działające Placówki prowadzone przez siostry słuźebniczki, oraz wydawane pisma Bojanowskiego, czy też opracowania np. Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego, Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego.

¹ Edmund Bojanowski, however, it is worth emphasizing that the handmaid sisters are constantly working on rereading the thoughts of the Blessed and implementing it in numerous institutions, taking into account the changing social conditions. An expression of this can be the numerous institutions run by the handmaids, as well as Bojanowski's magazines, or studies such as Edmund Bojanowski's Educational Compendium, Integral preschool pedagogy in the Edmund Bojanowski education system.

da Bojanowskiego możemy dostrzec w nim oparcie na tym, czym, żyje człowiek – porach roku, w który wpisany jest także rok liturgiczny, a co za tym idzie wszelkich wydarzeniach składających się na przeżywanie zarówno tego, co przynoszą nam kalendarzowe pory roku i jak i rok liturgiczny. Stąd propozycja wychowawcza Bojanowskiego jest tak bogata w liczne obrzędy – świeckie i liturgiczne; świąteczne i codzienne.

Obrzędy towarzyszą człowiekowi od zawsze i są nieodłącznymi czynnościami, praktykami w zakresie uroczystości rodzinnych, religijnych i świeckich. Obrzęd jest, więc zjawiskiem kulturowym i społecznym, ponieważ jest tworzony przez ludzi. Spełnia wiele funkcji, zarówno w życiu każdego człowieka, jak i określonej społeczności: zbliża jednostkę do społeczności oraz powiązanych z nią ideałów i wartości. Normuje relacje między grupą społeczną, jednostką a otoczeniem. Ukazuje, jak ważna dla człowieka jest społeczność, w której żyje. W związku z tym warto włączać obrzędowość w proces wychowania człowieka uwzględniając ją na różnych etapach rozwoju. Jak widać w XIX wieku widział to bł. Edmund Bojanowski i dał temu wyraz w swoich wskazaniach dla Ochroniarek.

Miejsce obrzędowości w procesie wychowania

W celu wyznaczenia właściwego miejsca obrzędowości w procesie wychowania najpierw zaprezentuję przyjętą przeze mnie, jako wiodącą dla tego opracowania ramową definicję wychowania Stefana Kunowskiego. Zgodnie z nią „wychowanie jest zawsze społecznie uznanym systemem działania pokoleń starszych na dorastające celem pokierowania ich wszechstronnym rozwojem dla przygotowania według określonego ideału nowego człowieka do przyszłego życia” (Kunowski 2001, s. 170).

Z tej definicji wynika kilka podstawowych założeń dla wychowania. Po pierwsze – wskazując na procesualny charakter oddziaływań, trwających w czasie według przyjętego ideału. Mamy, zatem pomiędzy podmiotami wychowania – wychowawcami i wychowanymi relację, której celem jest takie pokierowanie rozwojem wychowanek, by był w pełni przygotowany do przyszłego życia. Można w tym procesie wyłonić dwie warstwy – podstawową antropologiczno-aksjologiczno-teleologiczną, w której wyłaniamy prawdę o człowieku, celu wychowania, a nawet szerzej, życia człowieka i wartościach. Bazując na tej warstwie określamy ideał wychowania. W drodze do realizacji tego ideału służy nam warstwa operacyjna, związana metodyką procesu wychowania.

Przyjmując takie założenia wychowania można zadać pytanie – gdzie w tak rozumianym procesie mamy miejsce na obrzędowość.

Zakładając, że obrzędowość jest zawsze upodmiotowiona można uznać, że tak samo podmioty wychowania (wychowawca, wychowanek), są uczestnikami obrzędów. Można przyjąć, że obrzędy

with it. It regulates the relations between the social group, the individual and the environment. It shows how important for a human is the community in which he lives. Therefore, it is worth including observances in the process of human education, taking it into account at various stages of development. As can be seen in the nineteenth century, Bl. Edmund Bojanowski and expressed this in his recommendations for bodyguards.

Position of observances in the process of education

In order to determine the proper place of observances in the education process, I will first present the framework definition of Stefan Kunowski's education adopted by me as the leading one for this study. According to it, "upbringing is always a socially recognized system of action of older generations on adolescents in order to guide their comprehensive development to prepare a new man for the future life according to a specific ideal" (Kunowski 2001, p. 170).

From this definition, some basic assumptions for upbringing follow. First, it indicates the processual nature of interactions lasting in time according to the adopted ideal. Therefore, we have a relationship between the subjects of education – educators and pupils, the aim of which is to guide the pupil's development in such a way that he is fully prepared for the future life. In this process, two layers can be identified – the basic anthropological-axiological-teleological one, in which we identify the truth about man, the purpose of education, and even more broadly, human life and values. Based on this layer, we define the ideal of upbringing. On the way to the realization of this ideal, we use the operational layer connected with the methodology of the upbringing process.

Assuming such assumptions of upbringing, a question can be asked – where in the process understood in this way has a position for observances.

Assuming that observances are always empowered, it can be concluded that the subjects of

stanowią swoistą sytuację wychowawczą, której wychowawca i wychowanek są uczestnikami. Przyjmując za Marianem Nowakiem, że sytuacja wychowawcza obejmuje wszystkie czynniki, które mogą wywierać jakiś wpływ na człowieka, gdy wchodzi on z nimi w interakcje (Nowak, 2008), można uznać, że także obrzędy są swoistego rodzaju sytuacją wychowawczą.

Jak wynika z poprzedniego paragrafu obrzędy są wydarzeniami angażującymi człowieka, doświadczeniami, z którymi wchodzi on w interakcje, zatem uzasadnionym wydaje się twierdzenie, że obrzędy stanowią specyficzne sytuacje wychowawcze, w których uczestniczą dwa podmioty – wychowawca i wychowanek. Wychowawca – stwarza sytuacje, w których wychowanek aktywnie uczestniczy (Wojciechowska-Charlak, 1997). Tymi sytuacjami mogą być swobodnie rytuały i obrzędy. W tej sytuacji ważne jest zwrócenie uwagi na dwa aspekty. Po pierwsze, wychowanek powinien postrzegać sytuację jako atrakcyjną, zaspokajającą jego potrzeby, dostosowaną do wieku i umiejętności oraz budzącą zainteresowanie. Po drugie, wychowawca musi czuć się odpowiedzialny za te sytuacje, budzić motywację wychowanków do uczestnictwa w nich, wskazywać na elementy szczególnie ważne.

Wychowawcą inicjującym uczestnictwo wychowanków w obrzędach mogą być w pierwszej fazie życia dziecka rodzice, następnie nauczyciele, katecheci, osoby prowadzące różnego rodzaju grupy rówieśnicze. W tej sytuacji ważny jest dobór i organizacja wydarzeń, która powinna wynikać z pełnej świadomości wychowawcy jakie wartości, jaką wiedzę, tradycję, umiejętności chce przekazać. W momencie kiedy dziecko uczestniczy w życiu więcej niż jednego środowiska wychowawczego (np. rodziny, przedszkola, grupy rówieśniczej) warto zadbać o wspólne przeżywanie tego typu uroczystości.

Stwierdzenie, że wychowawca zawsze powinien wiedzieć, jaki jest cel jego oddziaływań, przypomina nam o intencjonalności procesu wychowania. Wychowawca – ma jasno określony cel – ideał wychowania i do niego poprzez swoje działania dąży.

W związku z tym wydaje się ważne i konieczne, by wychowawca, zanim zaprosi wychowanków do udziału, lub organizacji jakiegoś obrzędu sam dobrze wiedział jaki jest jego przekaz – treści, wartości, umiejętności i potrafił to wydarzenie „wpisać” w swój cel/ ideał wychowania.

Po analizie elementów procesu wychowania, które znajdujemy we współczesnych podręcznikach z teorii wychowania ponownie możemy stwierdzić, że Bojanowski stulecie wcześniej wskazywał znaczenie i miejsce obrzędów w procesie wychowania. „Wychowanie pojmował jako przekaz wartości, przez urzeczywistnianie, których człowiek się rozwija, integralnie zmierzając do doskonalenia się” (Opieła, 2012). Bojanowski pisał, że „wychowanie jest zachowaniem obyczajów rodzinnych – ma charakter zachowawczy tych zwyczajów, z których idą obyczaje” (B-h-1,k-3r za Opieła 2012). Zatem we

education (educator, ward) are also participants of the rites. It can be assumed that the rites constitute a specific educational situation in which the educator and the pupil are participants. Assuming, after Marian Nowak, that the educational situation includes all factors that may exert some influence on a person when he interacts with them (Nowak, 2008), it can be concluded that rites are also a kind of educational situation.

As observances from the previous paragraph, rites are events that involve a person, experiences with which he interacts, therefore it seems justified to say that rites are specific educational situations in which two entities participate - the educator and the ward. Educator – creates situations in which the charge actively participates (Wojciechowska-Charlak, 1997). These situations can freely be rites and ceremonies. In this situation, it is important to pay attention to two aspects. First, the pupil should perceive the situation as attractive, meeting their needs, adjusted to age and skills, and arousing interest. Secondly, the educator must feel responsible for these situations, awaken the pupils' motivation to participate in them, and point to particularly important elements.

The educator initiating the pupils' participation in the rites may be, in the first phase of a child's life, parents, then teachers, catechists, and people leading various peer groups. In this situation, the selection and organization of events is important, which should result from the educator's full awareness of what values, what knowledge, tradition, skills he wants to convey. When a child participates in the life of more than one educational environment (e.g. family, kindergarten, peer group), it is worth taking care of experiencing this type of celebration together.

The statement that the educator should always know the purpose of his or her influence reminds us of the intentionality of the upbringing process. The educator – has a clearly defined goal – the ideal of education and strives to it through his actions.

Therefore, it seems important and necessary that the educator, before inviting the pupils to participate or organizing a rite, knows well what its message is – content, values, skills, and be able to “include” this event in his goal / ideal of upbringing.

After analyzing the elements of the upbringing process that can be found in modern textbooks on the theory of upbringing, we can again state that Bojanowski a century earlier indicated the meaning and place of rites in the upbringing process. “He understood upbringing as the transmission of values, through the realization of which a person develops, integrally aiming at improvement” (Opieła, 2012). Bojanowski wrote that “upbringing is the preservation of family customs – it has a conservative character of those customs from which the customs follow” (B-h-1, k-3r after Opieła 2012). Thus, in the joint participation in customs,

wspólnym uczestnictwie w obyczajach analizowanej Autor widział szansę na przekaz wartości i norm postępowania.

Podkreślał także wartość wspomnianej wyżej relacji pomiędzy wychowawcą a wychowankiem. Uważał, że „wychowawczynie powinna umiejętnie wskazywać na osobowe wzory, zachęcając dziecko do naśladowania ich w zdążaniu do ideałów” (Opiela, 2012). W związku z tym sam przykładał bardzo dużą uwagę do konieczności właściwego przygotowywania wychowawczyń.

Po krótkiej analizie warstwy antropologiczno-teleologiczno-aksjologicznej warto zwrócić uwagę na warstwę operacyjną, w której określamy metody i środki wychowania.

O ile same obrzędy określane są jako środki wychowania (Opiela, 2016), to po głębszej analizie można zauważyć, że mogą stanowić wszystkie elementy procesu wychowania. Kiedy rozpoczynamy analizę metodyki procesu wychowania najpierw pytamy o metodę, czyli o schematy celowych działań, zgodnych z potrzebami wychowanków, wielokrotnie sprawdzonych w praktyce wychowawczej (Dąbrowska, 1997).

Powołując się na klasyfikację metod wychowania Mariana Nowaka można wyróżnić sześć podstawowych grup: metody bezpośrednie, metody pośrednie, metody informacyjno-perswazyjne, metody modelowania-wzorowania, metody stosujące indukcyjną i dedukcyjną oraz metody ewaluacyjne (Nowak, 2008). W tym opracowaniu nie będę opisywała istoty wszystkich metod, ograniczę się jedynie do tych, których podstawą mogą być obrzędy.

Do takich metod, które mogą wykorzystywać obrzędowość należy niewątpliwie metoda informacyjno-perswazyjna oraz metoda modelowania-wzorowania. W metodzie informacyjno-perswazyjnej wykorzystujemy przekaz słowny – wskazujemy na znaczenie różnych wydarzeń i symboli w życiu człowieka. W metodzie modelowania-wzorowania natomiast dziecko obserwując znaczących dorosłych uczestniczących w różnych obrzędach, uczy się co jest ważne, jakie są jego korzenie, jak należy postępować.

Połączenie tych dwóch metod podczas wykorzystania obrzędowości w procesie wychowania może przynieść zamierzone owoce. Pierwsza z metod dostarcza wiedzy, druga – daje możliwość doświadczenia uczestnictwa w czymś ważnym, wyjątkowym.

Takie podejście znajduje także odzwierciedlenie w propozycji metod wychowawczych wskaziwanych przez bł. Edmunda Bojanowskiego. Zwracał On uwagę na metody: opowiadającą (akromatyczną), pytającą (sokratyczną) i rozmowową (dialogiczną) (Opiela, 2013). Dziecko od najmłodszych lat może słuchać opowieści o różnych obrzędach, uczestniczyć w nich i uczyć się je zrozumieć poprzez dialog z wychowawcą. To od wychowawcy zależy w jaki sposób przekaże dziecku informacje o obrzędach i zorganizuje możliwość uczestniczenia w przeży-

the analyzed Author saw an opportunity to transmit values and norms of conduct.

He also emphasized the value of the above-mentioned relationship between the educator and the charge. He believed that “the educator should skillfully point to personal models, encouraging the child to follow them in pursuing their ideals” (Opiela, 2012). Therefore, he himself paid a lot of attention to the need to properly prepare the tutors.

After a short analysis of the anthropological-teleological-axiological layer, it is worth paying attention to the operational layer in which we define the methods and means of education.

While the rites themselves are referred to as educational measures (Opiela, 2016), after a deeper analysis it can be seen that they can be all elements of the education process. When we start the analysis of the methodology of the upbringing process, we first ask about the method, i.e. patterns of purposeful activities, consistent with the needs of the pupils, repeatedly tested in educational practice (Dąbrowska, 1997).

Referring to the classification of Marian Nowak’s upbringing methods, six basic groups can be distinguished: direct methods, indirect methods, information-perspective methods, modeling-modeling methods, methods using induction and deduction, and evaluation methods (Nowak, 2008). In this study, I will not describe the essence of all methods, I will limit myself only to those based on rites.

The methods that may use rites undoubtedly include the information-persuasive method and the modeling-modeling method. In the information-persuasive method, we use a verbal message - we indicate the meaning of various events and symbols in human life. In the modeling-modeling method, the child learns what is important, what his roots are, how to proceed by observing significant adults participating in various rites.

The combination of the two methods in the use of observances in the educational process can bring the intended fruit. The first method provides knowledge, the second – gives the opportunity to experience participation in something important and unique.

This approach is also reflected in the proposed educational methods indicated by Bl. Edmund Bojanowski. He drew attention to the following methods: narrative (acromatic), questioning (Socratic) and conversation (dialogic) (Opiela, 2013). A child from an early age can listen to stories about various rites, participate in them and learn to understand them through dialogue with the educator. It is up to the educator how he or she will provide the child with information about the rites and organize the opportunity to participate in the celebration of important holidays, anniversaries, and events, how he will later talk about them with the pupils.

waniu ważnych świąt, rocznic, wydarzeń, w jaki sposób o nich będzie później rozmawiał z wychowankami.

Jako ostatni element omówione zostaną środki wychowawcze. Środek wychowawczy, to konkretna pomoc, dzięki której zachodzi proces wychowania, to tworzenie sytuacji, dzięki którym wychowawcy wpływają na wychowanków w nadziei uformowania lub umocnienia w nich przekonań, postaw lub pożądanych motywacji (Nowak, 2008).

Edmund Bojanowski obok gier i zabaw wśród środków wychowawczych wymieniał obrzędy, w których dziecko uczestniczy z rodzicami, lub innymi, znaczącymi w jego życiu osobami. Uważał, że należy wykorzystać naturalną skłonność dzieci do naśladowania i włączać je w różnego rodzaju przykłady szlacheckiego postępowania (Opieła, 2013). Wielu wychowawców może zadać sobie dzisiaj pytanie – czy wystarczająco potrafi wykorzystać obrzędy liturgiczne, państwowe, rodzinne, by kształtować w swoich wychowankach postawy religijne, patriotyczne, prospołeczne.

Podsumowując tę część rozważań można przyjąć, że obrzędowość może być intencjonalnie wpisana we wszystkie elementy procesu wychowania a stale pogłębiania ma szansę oddziaływać na kształtowanie postaw dzieci i młodzieży wobec Boga, Ojczyzny, drugiego człowieka i przyrody.

Uczestnictwo w obrzędach a integralny rozwój i wychowanie dziecka

Błogosławiony Edmund Bojanowski, dbając o integralny rozwój, dając wskazówki ochraniarkom do pracy wskazywał, że dziecko od najmłodszych lat powinno uczestniczyć w obrzędach: świątowych, pobożnych, historycznych. Do nich miały być dobrane odpowiednie powiastki, pieśni i obrzędy według programu na cały rok, dostosowane do pór roku, świąt religijnych i świąt świeckich czy narodowych. Ich rozkład i harmonijne łączenie w zależności od sytuacji wychowawczych miały być dopracowane w najdrobniejszych szczegółach. We wczesnym wychowaniu, które szczególnie leżało na sercu Bojanowskiemu, wszystkie te działania miały być realizowane w ramach różnych form o charakterze zabawy (Opieła, 2013).

Sam Bojanowski w sposób szczególny w obrzędowości widział możliwości kształcenia obyczajowego (Opieła, 2013). Jednakże analizując bogatą spuściznę tego Błogosławionego na temat obrzędowości można wpisać ją bez zastrzeżeń także w inne dziedziny wychowania, a szczególnie: wychowanie religijne, patriotyczne i społeczne.

W wychowaniu religijnym chodzi o kształtowanie wśród wychowanków osobistej relacji z Bogiem. Dokonywać się może od najmłodszych lat dzięki uczestnictwu dzieci w obrzędach religijnych, przez Bojanowskiego nazywanych pobożnymi. Związane są one ściśle z przeżywaniem roku liturgicznego począwszy od Adwentu – oczekiwania na narodze-

As the last element, educational measures will be discussed. An educational measure is a concrete aid thanks to which the upbringing process takes place, it is the creation of situations thanks to which educators influence the pupils in the hope of forming or strengthening their beliefs, attitudes or desired motivations (Nowak, 2008).

Edmund Bojanowski, apart from games and plays, mentioned among educational means rites in which a child participates with parents or other significant people in his life. He believed that the natural tendency of children to imitate should be exploited and included in various types of examples of noble conduct (Opieła, 2013). Many educators may ask themselves a question today – is he able to use liturgical, state and family rites sufficiently to shape religious, patriotic and pro-social attitudes in his pupils?

Summarizing this part of the considerations, it can be assumed that observances can be intentionally inscribed in all elements of the upbringing process and, if constantly deepened, it has a chance to influence the attitudes of children and adolescents towards God, the Fatherland, other people and nature.

Participation in rites and the integral development and education of a child

Blessed Edmund Bojanowski, taking care of integral development, giving instructions to bodyguards for work, indicated that the child should participate in world, pious and historical rites from an early age. Appropriate stories, songs and rites were to be selected for them, according to the program for the whole year, adjusted to the seasons of the year, religious holidays, and secular or national holidays. Their distribution and harmonious combination depending on the educational situation were to be refined in the smallest detail. In early education, which was of particular concern to Bojanowski, all these activities were to be carried out within the framework of various forms of play (Opieła, 2013).

Bojanowski himself saw the possibilities of moral education in a special way (Opieła, 2013). However, analyzing the rich legacy of the Blessed as related to observances, it can also be included in other areas of education, in particular: religious, patriotic and social education.

Religious education is about shaping a personal relationship with God among the pupils. It can take place from an early age thanks to the participation of children in religious rites, called pious by Bojanowski. They are closely related to experiencing the liturgical year, beginning with Advent – waiting for the birth of Christ, through the rites of Christmas Eve, caroling, experiencing Lent, blessing food,

nie Chrystusa, przez obrządki Wigilii Bożego Narodzenia, kolędowania, przeżywania Wielkiego Postu, święcenia Pokarmów, czczenia Maryi w maju, odwiedzania cmentarzy w dzień zaduszny. Dzięki tym obrzędom dziecko poznaje prawdy swojej wiary, uczy się pracy nad sobą, drobnych wyrzeczeń w okresie Adwentu i Wielkiego Postu. Wszystkie te praktyki mają służyć pogłębianiu relacji wychowanka z Panem Bogiem, drugim człowiekiem pracy nad swoim charakterem. Do obrzędów pielęgnowanych w ochronach w obszarze wychowania religijnego należą między innymi: Wigilia, Święcenie płonów, Łyżka jałmużna (zbieranie żywności dla ubogich w czasie Wielkiego Postu); Łamanie się chlebem (raz w tygodniu dzieci dzielą się swoim podwieczorkiem z potrzebującymi); Gwiazdka (przeżywanie życia Chrystusa, który dzieli się z nami darami i my powinniśmy się także darami z innymi dzielić).

Kolejną dziedziną, szczególnie obecną w obrzędowości jest wychowanie patriotyczne. Dzięki uczestnictwu w takich wydarzeniach jak: 3 maj, 11 listopada, 1 września dzieci uczą się historii – nie tylko na lekcjach historii, ale mając możliwość doświadczenia ważności wydarzeń historycznych. Do obrzędów przyczyniających się do kształtowania postaw patriotycznych należą także te, które są szczególnie związane przeżywaniem wydarzeń regionalnych (np. bitwy, która odbyła się w miejscu zamieszkania dzieci), z czy pór roku i związanych z nimi wydarzeń, np. dożynek, – jako podziękowania za zbiory. Obrzędy te, poprzez swoje bogactwo nie tylko przyczyniają się do poszerzania wiedzy historycznej o własnym narodzie, miejscu zamieszkania, ale także wzmacniają poczucie tożsamości ze swoim krajem i regionem.

Ostatnią dziedziną wychowania, na którą chcę tutaj zwrócić uwagę jest wychowanie społeczne. W obrzędowości należy spojrzeć na to zagadnienie z dwóch perspektyw. Pierwsza z nich – dotyczy kultywowania tych relacji, na które przeżywamy obyczaj, rytuał wskazuje – np. Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Nauczyciela. Obrzędy związane z przeżywaniem tych dni – przypominają o docenieniu roli, jakie te osoby pełnią w naszym życiu, ale także uczą wyrażania wdzięczności za okazane przez nie dobro. Druga perspektywa – dotyczy zacieśniania relacji koleżeńskich, uczenia wzajemnego zaufania i współpracy. Poprzez wspólne organizowanie uroczystych obrzędów dzieci i młodzież mają możliwość nawiązania ze sobą bardzo bliskiej relacji, doświadczenia wspólnej pracy nad konkretnym zadaniem. Można, zatem przyjąć, że wspólne organizowanie obrzędów świątowych, pobożnych czy domowych ma także wymiar integracyjny.

W swoich notatkach Bojanowski pokazuje w jaki sposób obrzędy powinny być przygotowane i przeżywane, żeby mogły oddziaływać wychowawczo. Po przygotowaniu kalendarza, w którym uwzględnione będą różne rodzaje obrzędów – należy każdy z nich odpowiednio wcześniej zaplanować i wpro-

venerating Mary in May, visiting cemeteries on All Souls' Day. Thanks to these rites, the child learns the truths of his faith, learns to work on himself, and to make small sacrifices during Advent and Lent. All these practices are intended to deepen the pupil's relationship with God, another person working on their character. The rites cultivated in protection in the area of religious education include, among others: Christmas Eve, Blessing the harvest, Spoon alms (collecting food for the poor during Lent); Breaking up with bread (once a week children share their tea with the needy); Christmas (living the life of Christ who shares gifts with us, and we should also share gifts with others).

Another field, especially present in observances, is patriotic education. Thanks to participation in such events as: May 3, November 11, September 1, children learn history – not only in history lessons, but also having the opportunity to experience the importance of historical events. The rites contributing to the formation of patriotic attitudes also include those that are particularly related to experiencing regional events (e.g. a battle that took place in the children's place of residence), or the seasons of the year and related events, e.g. harvest festival – as thanks for the harvest. These rites, through their richness, not only contribute to broadening the historical knowledge about one's own nation and place of residence, but also strengthen the sense of identity with one's country and region.

The last area of education that I want to highlight here is social education. In observances, this issue should be viewed from two perspectives. The first of them concerns the cultivation of those relationships to which the lived custom and ritual indicate - e.g. Grandma's Day, Grandfather's Day, Mother's Day, Father's Day, Teacher's Day. Rites related to living these days – remind us to appreciate the role that these people play in our lives, but also teach us to express gratitude for the good shown by them. The second perspective – concerns strengthening friendships, teaching mutual trust and cooperation. By jointly organizing ceremonial rituals, children and young people have the opportunity to establish a very close relationship with each other, experience working together on a specific task. It can therefore be assumed that the joint organization of world rites, whether pious or at home, also has an integrative dimension.

In his notes, Bojanowski shows how the rites should be prepared and lived so that they could have an educational effect. After preparing a calendar, which will include various types of rites – each of them should be planned and introduced in advance. First, the educator has to get to know the rite well, its history, message, and prepare all the materials that may be helpful (stories, poems, songs, props). Then he provides the children with the necessary information about the rite – where it came from, what it is about and invites children and parents to

wadzać. Najpierw wychowawca musi dobrze zapoznać się obrzędem, jego historią, przesłaniem, przygotować wszystkie materiały, które mogą być pomocne (powiastki, wierszyki, piosenki, rekwizyty). Następnie przekazuje dzieciom niezbędne informacje dotyczące obrzędu – skąd się wziął, na czym polega i zaprasza dzieci oraz rodziców do wspólnego przygotowania obrzędu – podział ról, nauka wierszyków, piosenek, przygotowanie strojów, rekwizytów. Uwieńczeniem pracy powinno być wspólne doświadczenie obrzędu, ze zwróceniem uwagi na to, co w obrzędzie najistotniejsze².

Zakończenie

Na zakończenie tych analiz chciałabym zwrócić uwagę na kilka zasad wychowawczych, dzięki którym, tak bardzo doceniane przez Edmunda Bojanowskiego obrzędy mogą wnieść duży wkład w proces wychowania dzieci i młodzieży.

Pierwsza zasada, na którą chcę zwrócić uwagę – to zasada prawdy (Kustra, 2009). Oznacza ona, żeby to wszystko, co wychowawca mówi, do czego przekonuje odnajdywało odzwierciedlenie w jego życiu i postępowaniu. Jeżeli wychowawca zachęca dzieci do uczestnictwa w określonych obrzędach religijnych, państwowych, czy kulturalnych, to powinien także swoim życiem pokazywać, że przekazywane w ramach nich wartości są dla niego ważne i żyje zgodnie z nimi.

Druga zasada, ściśle związana z pierwszą – to zasada przykładu (Kustra, 2009). Wszelkie wartości, ideały, treści najbardziej przekonują wówczas, gdy wychowawca sam je w swoim życiu realizuje, do nich dąży. Dzieci powinny widzieć, że wychowawca – nie tylko namawia je do kultywowania pewnych tradycji, uczestnictwa w obrzędach, ale sam w nich uczestniczy.

Trzecia zasada, o której chcę wspomnieć – to zasada integracji i współpracy podmiotów wychowawczych. Zgodnie z tą zasadą powinna istnieć spójność pomiędzy wychowawcami wszystkich środowisk uczestniczących w procesie wychowania dziecka – rodziny, przedszkola, szkoły, Kościoła. Dziecko powinno widzieć spójność pomiędzy oddziaływaniami wychowawczymi wszystkich tych podmiotów.

Jak wynika z relacji dotyczących prowadzenia ochronek i przeszkoli według koncepcji Edmunda Bojanowskiego zasady te są ściśle przestrzegane. Przykłada się w nich dużą wagę zarówno do przygotowania wychowawców do pracy w tych placówkach, jak również organizuje się stałą współpracę z rodzicami podopiecznych (Piekarz, 2013; Zając, 2013).

Reasumując można stwierdzić, że obrzędowość, której Edmund Bojanowski przyznawał ważne miejsce w procesie wychowania może nadal speł-

prepare the rite together – division of roles, learning poems, songs, preparing costumes and props. The work should end with a shared experience of the rite, paying attention to what is most important in the rite.²

Summary

At the end of these analyzes, I would like to point out a few educational principles, thanks to which the rites appreciated so much by Edmund Bojanowski can make a significant contribution to the process of educating children and adolescents.

The first principle that I want to highlight is the principle of truth (Kustra, 2009). It means that everything the educator says and persuades to be reflected in his life and behavior. If the educator encourages children to participate in specific religious, state or cultural rites, he should also show with his life that the values conveyed within them are important to him and that he lives in accordance with them.

The second principle, closely related to the first, is the principle of an example (Kustra, 2009). All values, ideals and content are most convincing when the educator implements them in his life and strives for them. Children should see that the educator - not only persuades them to cultivate certain traditions and participate in rites, but also participates in them.

The third principle that I want to mention is the principle of integration and cooperation of educational entities. According to this principle, there should be consistency between educators of all environments involved in the process of raising a child – family, kindergarten, school, and the Church. The child should see consistency between the educational interactions of all these entities.

According to the reports on running nurseries and training courses according to Edmund Bojanowski's concept, these rules are strictly followed. They attach great importance to both the preparation of educators to work in these institutions, as well as organize permanent cooperation with the parents of the charges (Piekarz, 2013; Zając, 2013).

Summing up, it can be said that the observances for which Edmund Bojanowski provided an important position in the upbringing process may still fulfill an educational function. It is worth remembering not only in institutions inspired by the Blessed One, but also giving them their rightful

² Schemat został przygotowany na podstawie analizy opisów kilku obrzędów przygotowanych przez bł. Edmunda Bojanowskiego zawartych w Kompendium Edukacyjnym Edmunda Bojanowskiego (401-433)

² The diagram was prepared based on an analysis of the descriptions of several rites prepared by Bl. Edmund Bojanowski included in Edmund Bojanowski's Educational Compendium (401-433)

niać wychowawczą funkcję. Warto o tym pamiętać nie tylko w placówkach inspirowanych myślą tego Błogosławionego, ale także przyznawać im należne miejsce we wszystkich placówkach opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych.

Niniejszy tekst może stanowić podstawę do dalszych badań empirycznych nad zagadnieniem obecności obrzędów i obrzędowości we współczesnych programach wychowawczych.

place in all care, educational and educational institutions.

This text may be the basis for further empirical research on the issue of the presence of rites and observances in contemporary educational programs.

Literatura/References:

1. Dąbrowska T.E. (1997), *Metody wychowania*, W: T.E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak (red.), *Między praktyką a teorią wychowania*, (35-46), Lublin: Wydawnictwo UMCS.
2. Krzyżanowski J. (1965), *Słownik folkloru polskiego*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
3. Kunowski S. (2001), *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
4. Kustra Cz. (2009), *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Marki: Michalineum.
5. Nowak M. (2008), *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
6. Opiela M. L. (2012), *Pedagogika bł. Edmunda Bojanowskiego*, W: J. Kostkiewicz (red.), *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych*. T. 1 (s. 445-497), Kraków: Impuls.
7. Opiela M. L. (2013), *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
8. Opiela M. L. (2016), *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Lublin: Episteme.
9. Pełka L. (1989), *Rytuały, obrzędy, święta*, Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
10. Piekarczyk M.E. (2013), *Formy integralnego wychowania w przedszkolu integracyjnym*, W: D. Bis, M. L. Opiela (red.), *Wychowanie integralne w teorii i praktyce pedagogicznej* (s. 233-243), Lublin: Wydawnictwo KUL.
11. Staszczak Z. (1987), *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, Warszawa-Poznań: PWN.
12. Sztumski J. (2006), *Rytuał*, W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, T. V*, (s. 567), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
13. Wojciechowska-Charlak B., W: T.E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak (red.), *Między praktyką a teorią wychowania*, (59-72), Lublin: Wydawnictwo UMCS.
14. Zając K., *Wspomaganie, integrowanie i wspieranie działań wychowawczych środowiska rodzinnego i przedszkolnego*, W: D. Bis, M. L. Opiela (red.), *Wychowanie integralne w teorii i praktyce pedagogicznej* (s. 217-131), Lublin: Wydawnictwo KUL.

Netografia:

15. SJP, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/obrz%C4%99dowo%C5%9B%C4%87.html> (12.04.2020).
16. Trukszyn A., *Obrzęd. Znaczenie, klasyfikacja i funkcja*, <http://www.wdk-kielce.pl/index.php?id1=244&id2=245&id3=275&language=pl> (17.04.2020).